שמעתא עמיקתא

גליון תצ"ז | פרשת חיי שרה | תשפ"ב | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

כיצד יש לנהוג כשעושים בעל כורחו מלאכות בשביעית בגינתו המשותפת

א. גדר איסור עבודת קרקע. **ב.** אמירה לנכרי. **ג.** עבודת קרקע בשדהו בעל כרחו (גינה משותפת). **ד.** שביתת קרקע באיסורים דרבנן.
ה. להפקיר גינתו להנצל מהאיסור. **ו.** להשכיר דירה עם גינה לחשוד - שכירות קניא. **ז.** איסור לפנ"ע בהשכרת קרקע לחשוד. **ח.** לפנ"ע באיסורים דרבנן.
ט. לפנ"ע דאו' או דרבנן. **י.** איך קיי"ל. **יא.** עוד צדדים לדון באיסור לפנ"ע. **יב.** איסור מסייע לדבר עברה.

א. גדר איסור עבודת קרקע

מבואר **במס' ע"ז** (טו:) שאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית. ותנן שם בית שמאי אומרים לא ימכור אדם שדה ניר בשביעית ובית הלל מתירין מפני שיכול להובירה, ע"כ. **ופרש"י** (ד"ה אדם) דאדם מצווה על שביתת שדהו ד"שנת שבתון יהיה לארץ" כתיב. ומשמע דאיסור עבודת קרקע בשביעית אינו איסור מלאכה, אלא חובה על הגברא **ששדהו תשבות** ולא יעבדו בה בשביעית. דומיא דשביתת בהמתו בשבת שמבואר בש"ס שם שאם עכו"ם עובד בה עובר הישראל איסור תורה.

אולם דעת **התוס'** (ע"ז שם ד"ה מה) שאין דין ששדה השייכת לו תשבות, אלא כוונת **הגמ'** שהאיסור של שביתה הוא על האדם שלא יעבוד בקרקע. וכ"כ **החזו"א** (סי' יז סס"ק כה) אליבא דהתוס'.

ועי' **ברמב"ם** בספר המצות (עשה קלה) שכתב "שצונו לשבות מעבודת הארץ בשנה שביעית והוא אמרו יתברך (פ' כי תשא פל"ד) בחריש ובקציר תשבות". ובדרך זה כתב **ביד החזקה** (שמיטה פ"א ה"א). ומשמע שאין העשה דשביתה על הקרקע אלא על האדם שלא יעבוד בה. וע"כ כתב שצונו "לשבות מהעבודה" ולא כתב ש"תשבות הארץ". וכ"כ **החזו"א** (שם) **והאור לציון** (שביעית פ"א אות טו וחו"ב על הרמב"ם פ"א ה"א ד"ה וראה עמ' קכד) בדעת הרמב"ם (ועיי"ש שביאר דהא דכתב הרמב"ם במנין המצוות שלפני הלכות שמיטה "שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית" היינו כי כך לשון הפס' ושבתה הארץ). ועי' מש"כ **במעדני ארץ** (להגרשז"א שביעית סי' יג).

אבל **התוס' רי"ד** (ע"ז שם) נקט שהעשה דשביתה היא על הקרקע, דומיא דשביתת בהמתו בשבת. וכ"כ **הריטב"א** (שם). וכן הוא **בתוס' ר' אלחנן** (שם). וכן נקט **במנ"ח** (מצוות קיב, רצח אות ח ושכו ד"ה שלא). ועיי"ש שכתב דמה"ט אסור לזרוע סמוך לשביעית ונקלט בשביעית. וכ"כ **במהר"ם שיק** (מצוה קיב). ועי' **בתוס' רי"ד** (מו"ק ג: ור"ה ז:) **ובחזו"א** (שם).

ועי' עוד **בחזו"א** שם (ד"ה ובזה"ז) שמשמע שמצדד להלכה כשיטת התוס' והרמב"ם הנ"ל. אולם בסימן כ"א (ס"ק יז ד"ה ודין) חשש להחמיר כשיטת התוס' רי"ד ודעימיה. ועי' לקמן אות ח' שדעת **המבי"ט והמהרי"ט** כהרמב"ם. וכן פסק **האור לציון** (שם). ועי' עוד **במהרש"ם** (ח"ב סי' כו ד"ה ומה שהקשה) **ובמעדני ארץ** (סי' יג אות ח).

ב. אמירה לנכרי

ונפ"מ בזה לענין אמירה לנכרי לעבוד בשדהו. דאם נימא דנצטווינו על שביתת הקרקע, אף כשנכרי עובד בה נמצא הישראל עובר באיסור תורה (ובזה"ז עכ"פ איסור דרבנן). וכן דעת **המהרש"ל** (חכמת שלמה ב"מ צ.) דאמירה לגוי בשביעית אסורה מה"ת. אולם לסוברים שאין משום שביתת קרקע, בעבודת הקרקע ע"י נכרי ליכא איסור תורה. וכ"כ **בחזו"א** (שם ס"ק כה ד"ה ובזה"ז) אליבא דשיטה זו. ועיי"ש (סי' כא ס"ק יז ד"ה ודין) שחשש לאסור עבודת קרקע ע"י נכרי משום שביתת שדהו. ועי' **בשלחן שלמה** (שביעית עמ' כז). [ומ"מ השקיה ממוחשבת י"ל דקילא טפי דממילא הוי, ואפשר דדמי לירידת גשם דלא שייך בזה משום איסור שביתת שדהו. ומטו בשמיה **דהגריש"א זצ"ל** שמותר להשקות ע"י שעון וכדו' המוכן מערב שביעית. ודעת **הגרנ"ק זצ"ל** (חוט שני פ"א אות י עמ' קד) להחמיר בזה].

ג. עבודת קרקע בשדהו בעל כרחו (גינה משותפת)

וכמו כן איכא נפ"מ ממח' הראשונים הנ"ל, כשעובדים בחצרו בעל כרחו, **דלהתוס' רי"ד** עובר בכה"ג איסור באונס, משא"כ לדעת החולקים.

וכן מצינו **בשו"ע** (או"ח סי' רסו סע' ב) לענין שביתת בהמתו, דמי שהיה בדרך וקידש עליו היום והיו עמו מעות אם אין עמו עכו"ם מניחו על חמורו וכו', וכתי' **הפמ"ג** (א"א ס"ק ו) דאם יש לו בהמת חבירו אפשר דיניח עליה דאין משום לפנ"ע דחבירו אינו יודע כלל ואנוס הוא. מבואר דאיכא משום שביתת בהמתו אף בעל כרחו (אלא דליכא משום לפנ"ע כי הבעלים אנוסים הם). וא"כ ה"ה בנ"ד אם שותפו יעבוד בקרקע המשותפת אפי' שלא בהסכמתו נמצא עובר איסור. [אלא דלכאו' סותר דברי עצמו, שכתי' בסי' שמ"ג (מ"ז סס"ק א) שהאונס את חבירו לעבור איסור עובר משום לפנ"ע. וע"כ צ"ל דשאני התם שמכשילו בקום ועשה משא"כ הכא שעובר בשוא"ת, וטעם החילוק הוא שהרי היכן שאונס את חבירו להכשל בעבירה גורם "מעשה עבירה", משא"כ לגבי שביתת בהמתו שסוף סוף חבירו לא עשה מעשה עבירה].

ד. שביתת קרקע באיסורים דרבנן

אלא דלפי הסוברים דנצטווינו על שביתת הקרקע, אפשר דכל זה באיסורים דאו', אבל בדרבנן אפשר דלית לן בה. שהרי משמע **במס' שבת** (קנג:) שאין איסור שביתת בהמתו על מלאכה דרבנן. וכן נקט **הפמ"ג** (סי' רמו מ"ז ס"ק ו). ועי' **בתוספת שבת** (סי' שה), **במחצה"ש** (שם ס"ק ו) **ובבה"ל** (שם ד"ה ופוקק) לענין מחמר. ולפי"ז אף בשביתת הארץ יש לומר כן, דאינו עובר כשהשכנים עושים בעל כרחו מלאכות דרבנן. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון תצ"ד מה הם המלאכות האסורות מה"ת.

ה. להפקיר גינתו להנצל מהאיסור

מעתה כשעובדים בגינתו בעל כרחו, י"ל שעל מנת להנצל מהאיסור עליו להפקיר חלקו, כמבואר **בשו"ע** (או"ח סי' רמו סע' ג) לענין שביתת בהמתו שאם השאילה או השכירה לאינו יהודי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, יפקירנה. וכן פסק **הגריש"א זצ"ל** (דרך אמונה פ"א ס"ק ט) והוסיף שאם הדירה רשומה על שם האשה גם היא צריכה להפקיר חלקה בגינה. [ועי' **בשו"ע** (שם) שמהני להפקיר בינו לבין עצמו. אולם **המ"ב** (ס"ק טו) כתב שטוב ליזהר לכתחלה להפקיר לפני ג' ועכ"פ יזהר להפקיר בפני אחד ואפי' בפני אחד מאנשי ביתו מהני. ודעת **הגריש"א זצ"ל** הובא **בספר משפטי ארץ** (פ"ט הגה 3) שבנ"ד ראוי להפקיר לפני ג' דוקא, עיי"ש טעמו. ועי' עוד **במ"ב** (ס"ק יח) לענין שביתת בהמתו דהפקר זה הוא רק לאותה שבת. ולפי דבריו בנ"ד הוא הפקר רק לשנת השבע בלבד. וכן דעת **הגרנ"ק זצ"ל** (שם עמ' ע).

ובגוונא שעושים רק איסורים דרבנן (כגון השקייה שלא במקום הפסד), באופן זה נראה דלמעשה אינו מחויב להפקיר שדהו, שהרי מבואר לעיל באות ד' דיש מקום לומר דליכא משום שביתת קרקע באיסורים דרבנן. וכן נקטו **השאילת דוד** (סוף חי' לשביעית הובא במנח"ש סי' נא אות טו) **והמנח"ש** (סי' מ ד"ה ומ"מ). וכן דעת **הגריש"א זצ"ל** (משפטי ארץ פ"ט הגה 6). **והגרנ"ק זצ"ל** (שם וחט שני שביעית פ"א ה"א עמ' סט). ודעת **האור לציון** (שם) שבכל גוונא א"צ להפקיר כי העיקר כדעת הסוברים דאין משום שביתת קרקע בשביעית. ולענין להשתתף בהוצאות הטיפול בגינה המשותפת, אם ידוע לו שיעבדו בה באיסור עליו להימנע מלשלם משום מסייע לדבר עבירה. ואם אי התשלום יגרום העמדתו למשפט הוראת **הגריש"א זצ"ל** (שם אות ד) שמותר לשלם. ודעת **הגרשז"א זצ"ל** (שם הגה 8) שה"ה במקום שאי התשלום ייצור מריבה ומח' שמותר מפני דרכי שלום. [עי' בזה **במ"ב** (סי' שמז ס"ק ז)].

ו. להשכיר דירה עם גינה לחשוד – שכירות קניא

והנה הרוצה להשכיר דירה שיש בה גינה וכדומה למי שחשוד על השביעית, יש לדון בו בתרתי: [**א'**] משום שביתת הקרקע. [**ב'**] משום "לפני עור" (דנמצא מכשיל את החשוד באיסור). ונדון בס"ד אחד אחד.

בענין החשש הראשון (שביתת קרקע), הדבר תלוי האם שכירות קניא או לא קניא, כמבואר **בש"ס ע"ז** (טו:). דאם נימא דשכירות קניא אין המשכיר עובר איסור עבודת קרקע בשביעית כיון אין הקרקע נחשבת שלו לענין זה, אבל אם נימא דשכירות לא קניא אם החשוד יעבוד בחצרו נמצא עובר איסור.

ובאמת משמע ממסקנת **הגמ' בע"ז** (שם) דשכירות לא קניא. ולפי"ז יש לאסור בנ"ד. ועי' **בהגהות מרדכי** (עירובין סוף פ"א) שכתי' דאסור לרכוב בשבת על גבי בהמה המושכרת לישראל, דשכירות ליומה ממכר היא ונקנית לו להתחייב בשביתתה. וא"ת והא מסקינן **בע"ז** (שם) דשכירות לא קניא, י"ל דאזלינן הכא והכא לחומרא, ע"כ. ועי' עוד **בריב"ש** (סי' שנה) שנקט ע"פ הש"ס בע"ז הנ"ל דשכירות לא קניא, ואע"ג דלגבי אונאה אמרינן **בב"מ** (נו:) דשכירות מכירה ליומיה הוא. מ"מ, גוף הבית של משכיר הוא, ואין לשוכר בו אלא אכילת פירות בזמן השכירות, ע"כ. וכדבריו מבואר **בתוס'** (ב"מ נו:). ועי' עוד **בתרוה"ד** (סי' שיח), **ביש"ש** (ב"ק פ"ה סי' לג) **ובש"ך** (חו"מ רסי' שיג וסי' שלד ס"ק ב).

אלא דאכתי יש לדון בזה. דהרי מצינו **בע"ז** (כ: - כא.) דאסור להשכיר בית לעכו"ם לצורך דיורים אף בחו"ל משום שמכניס בו העכו"ם עבודה זרה ונמצא עובר (מדרבנן) על "לא תביא תועבה אל ביתך". והובא איסור זה **בשו"ע** (יו"ד סי' קנא סע' ט - י).

פניני הלכה

מי שאינו מפקיר פירותיו בשביעית האם הפירות חייבים בתרומות ומעשרות

א. איתא **בספרי** (פרשת ראה נו) יכול אף שנה שביעית תהא חייבת במעשר [וגי' הגר"א בביעור] ת"ל (דברים כ"ו י"ב) שנת המעשר, שנה שחייבת במעשר, יצאה שנת השביעית שאינה חייבת במעשר.

עוד איתא **במכילתא** (משפטים פ"כ) ויתרם תאכל חית השדה, למה נאמר, לפי שהוא אומר (דברים י"ד כ"ב) עשר תעשר, שומע אני אף פירות שביעית, כשהוא אומר לך ולעבדך ולאמתך, הקיש אדם לבהמה, מה בהמה אוכלת מהראוי לה בשביעית שלא מעושר, אף אדם אוכל מן הראוי לו בשביעית שלא במעושר.

וכתב **הרמב"ם** (פ"י מהל' מתנות עניים ה"י) - שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל, לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני. ע"כ. [ומשמע דס"ל דטעמא דשביעית פטורה ממעשר הוא מחמת היות הפירות הפקר, ולא גזה"כ בעלמא דפטורה מן המעשרות].

והטור (יו"ד סי' של"א) סתם וכתב - ובשביעית היא שמיטה וכו' ואין בה תרומות ומעשרות. אולם **השו"ע** (שם סי"ט) העתיק לשון הרמב"ם דשנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל.

ב. והנה בשו"ת **המבי"ט** (ח"א סי' כ"א - הובאה בשו"ת אבקת רוכל סי' כ"ג) נסתפק ביין שגדל בא"י בקרקע של גוי ונתמרח בידי ישראל, אם יהיה חייב במעשרות כשאר שנים או לא, כי המנהג לא היה פשוט בא"י זה אומר בכה וזה אומר בכה, ורובן לא היו מוציאין מעשרות.

והעלה דפירות הגדלים בא"י בשביעית פטורים מתרומות ומעשרות, דמן התורה אין חיוב כלל בשמיטה במעשרות, כדכתיב (שמות כ"ג י"א) ויתרם תאכל חית השדה, הקיש האדם לבהמה, דכתיב ברישיה דקרא ואכלו אביוני עמך, מה חיה אוכלת שלא מן המעושר, אף אדם אוכל שלא מן המעושר. וכיון דמדאורייתא אין שום חיוב לישראל במעשרות בשנת השמיטה, גם במה שגדל בקרקע הגויים אין שום חיוב במעשר, דלא יהיה גוי חמור מישראל, דאי משום דנתמרחו ע"י ישראל הא פירות ישראל גופייהו ונתמרחו על ידיהם פטירי בשנת השמיטה.

וא"ת דמשום דפירות ישראל הם הפקר לכל פטירי, אבל גוי דאינו מפקירם והוא מוכרם יהיה חייב, אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירם, הא רחמנא אפקרא לאריעה לעניים ולעשירים, וה"נ בגוי.

אולם **הב"י** (אבקת רוכל סי' כ"ד) כתב להשיג על דבריו, כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר, וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות. ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירו וכו', י"ל שזהו כמודיע הדבר בסתום ממנו, די"ל בהא אה"נ שהיא חייבת, אע"ג דרחמנא אפקריה כיון דאיהו לא אפקריה, ואפי' אם תמצי לומר דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקריה משא"כ בשל עכו"ם.

ויעויין **במהרי"ט** (ח"א סי' מ"ב) דהשיג על דברי הב"י, ויצא לחזק דברי אביו, דאף אם מטעם הפקר איתינן עלה, אין הדבר תלוי בהפקר שלו, דמ"מ פירי דהפקרא נינהו, דרחמנא אפקרא ואפקעתא דמלכא היא. ועוד דהא דפירות שביעית פטורים מן המעשרות אינו מחמת הפקר, אלא מקרא ילפינן לה דכתיב "שנת המעשר" אלמא יש שנה שאינה חייבת במעשר, וזו היא שנה שביעית כמבואר בספרי (פרשת ראה).

ג. והשתא יל"ע לדעת הב"י, בפירות של נכרי שנתמרחו בידי ישראל דחייבים במעשרות, וכן בפירות של ישראל שלא הופקרו דנטה לומר דחייבים במעשרות, איזה מעשר יש לו להפריש.

די"ל דכל שחייב במעשרות, הדרינן לסדר שאר שנים דמפריש מעשר ראשון ושני, דלכאו' דוקא בשנה השלישית והששית נתחדש להפריש מעשר עני, הא בשאר השנים דינא הוא דמפריש מעשר שני. וכדנראה מדברי הרמב"ם (מתנות עניים פ"י ה"י) דכל דלא נתחדשה הלכה הדרינן לסדר שאר שנים ומפריש מעשר שני. אלא דמאידך יש לומר דכיון דחזינן דבעמון ומואב שסמוכים לא"י תקנו שיפריש מע"ע כדי שיהיו עניי א"י נסמכין עליהם בשביעית, ק"ו בא"י עצמה. ושוב י"ל דהיכא דתקון תקון, אבל היכא דלא תקון הדרינן לסדר רוב שנים.

ועי׳ **בתוס׳** (שם כא. ד״ה אף) שהקשו משי״ס הנ״ל על מנהג העולם להקל להשכיר להם אף לצורך דירה. וכתבו ליישב דכיון דהא דאסרינן להשכיר לגוי היינו מדרבנן, לא אסרו חכמים אלא בית דירה משום שרגילים להכניס בו ע״ז בקבע תמיד, והאידנא שאין הגוים רגילין להכניס ע״ז לבתיהן שרי. **והרא״ש** (שם פ״א סי׳ כב) כתב טעם אחר להקל דנהי דלדידן שכירות לא קניא, כיון שיד אומות תקיפה ובדיניהם שכירות לימיה כמכר, ואף אם נפל ביתו של משכיר אינו יכול להוציאו, הוי כמכר, ע״כ.

ועי׳ **ברמ״א** (יו״ד שם סעי׳ י) שהביא תירוץ התוס׳. **והש״ך** (ס״ק יז) נקט לעיקר תירוץ הרא״ש הנ״ל שהאידנא שכירות הוי כמכר. ולאור דברי י״ל לכאורה דאין בשכירות בימינו משום שביתה דהוי כמכר. אלא דעי׳ **בחזו״א** (יו״ד סי׳ סה ס״ק ז וסי׳ סד ס״ק ד) שתמה על הש״ך דצ״ע דגם בשכירות כל שקבע זמן איכו יכול להוציאו וכמ״ש **הרא״ש** (ב״מ פ״ח סי׳ כה הובא בשו״ע רסי׳ ש״ב), ומ״מ שכירות לא קניא, וגם הא דאמרינן שאם נפל ביתו של משכיר א״צ להודיעו אינו משום רפיון דשכירות אלא דסתמא הוי על תנאים אלו. [ועי׳ מש״כ בדעת הש״ך **בשערי זיו** (קבא דניחותא קושיא פה עמ׳ 358). ועי׳ עוד **בויקלט יוסף** (שוואר״ץ סי׳ רו עמ׳ 210)].

אלא דעי׳ **בפמ״ג** (סי׳ רמו א״א סס״ק ח) שכתב דבאיסורין דרבנן סמכינן לקולא דשכירות קניא, אבל לא באיסורין מן התורה, ע״כ. והביאו להלכה **המהרש״ם** (ח״ג סי׳ רו). והארכנו עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ש״נ. ולפי״ז אפשר דה״ה לענין שביעית בזה״ז שהיא מדרבנן [אבל לענין שביתת בהמתו בשבת דהוי דאו׳ לא סמכינן], וצ״ע. ועי׳ **בביאור הגר״א** (על הרמ״א יו״ד שם).

ועכ״פ לדעת החזו״א המחמיר בזה וסי״ל דשכירות לא קניא, אף בכה״ג איכא משום שביתת קרקע בשביעית, וא״כ לכאורה אסור להשכיר גינתו לחשוד על השביעית. וכ״כ **במעדני ארץ** (סי׳ יג אות יד). ועיי״ש שמ״מ אם יפקיר גינתו רשאי להשכיר הבית ואין עליו חשש איסור (ועי׳ לעיל אות ה׳ איך מפקיר). [ועיי״ש עוד (ד״ה רק) שיצא להסתפק אם חייב לעשות כן, דבאמת לענין בהמתו הנמצאת ביד גוי שאם יפקירנה ניצל מהאיסור חייב להפקיר, אבל בנ״ד שאם יפקירנה גם הישראל השני יעבור איסור י״ל דכיון שהישראל העובד בה נמי מוזהר שלא לעבוד בה נמצא דמיד כשהשכיר אינו חייב כלל לדאוג על שביתתה, וע״כ נמצא דרק השוכר עובר ולא המשכיר].

ח. איסור לפנ״ע בהשכרת קרקע לחשוד על השביעית

אלא דאף כשמפקיר גינתו, יש לדון לענין החשש השני, והיינו ״לאו דלפני עור״ בהשכרת הקרקע לחשוד על השביעית.

והנה **בש״ס ע״ז** (טו׳.) שנינו בית שמאי אומרים לא ימכור אדם שדה ניר בשביעית ובית הלל מתירין מפני שיכול להובירה. ומבואר מדברי בית הלל דלא חיישינן משום לפנ״ע כל היכא דאפשר לתלות שיעשה בהיתר.

אלא דכל זה בשדה ניר, אבל בשדה האילן שנינו **בתוספתא** (ספ״ג) דאסור למוכרה לחשוד על השביעית, אא״כ פוסק עמו ע״מ שאין לו בה אילן. וכן פסק **הרמב״ם** (פ״ח ה״ו) דשדה בלא אילן מוכר לו שהרי אפשר שיובירה. ומוכח שאם יש אילן בשדה אסור. ולפי״ז הי״ה בנ״ד. וא״ע שיש ישראלים אחרים שמזומנים להשכיר לו דירה אחרת, ויש סוברים דבכה״ג בכלל חד עברא דנהרא הוא, וליכא לפנ״ע (עי׳ **בשמעתא עמיקתא** גליון קט״ז), מ״מ הכא חמיר טפי, דדוקא דירה זו הוא רוצה ואין אחר יכול להשכירה לו, וע״כ י״ל דהוי כתרי עברא דנהרא לכו״ע. שו״מ שכן פסק **הגרנ״ק זצ״ל** (פ״ח ס״ק ט) לענין מכירת דירה שיש בה גינה בשביעית לחשוד על השביעית. [ולענין להשכיר שדה לעכו״ם לפני השמיטה, עי׳ **במבי״ט** (ח״ב סי׳ סד) **ובמהרי״ט** (ח״ב יו״ד סי׳ נב) שהתירו בזה.

ועי׳ **בפאה״ש** (סי׳ כג אות לא) שכתי דהמבי״ט ס״ל דאין איסור ״שביתת קרקע״. ועי׳ **במשיב דבר** (ח״ב סי׳ נו סד״ה ומעתה)].

ט. לפנ״ע באיסורים דרבנן (שביעית בזה״ז)

אלא דאכתי יש לדון בזה שהרי שביעית בזה״ז אינה מה״ת אלא מדרבנן, כמ״ש **החזו״א** (סי׳ ג ס״ק ח). ועי׳ מש״כ בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון תצ״ד, וא״כ אפשר דליכא לפני עיור בכה״ג.

ובאמת שנינו **בע״ז** (כב.) רשב״א אומר לא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקראת על שמו וכותי זה עושה בו מלאכה בחול המועד, מאי איריא מפני שנקראת על שמו תיפוק ליה משום לפנ״ע, חדא ועוד קאמר. ועי׳ **בתוס׳** (ד״ה תיפ״ל) שכתי שמכאן ראיה לר״ת דס״ל דשייך לפנ״ע אף באיסור דרבנן, דהא מלאכת חוה״מ אינה אסורה אלא מדרבנן. וכ״כ **התוס׳ הרא״ש** (שם).

אבל **הרמב״ן** (ע״ז שם ד״ה ומדמקשה, וסוף פסקי חוה״מ ד״ה עוד) הוכיח משם לאידך גיסא, דע״כ איסור מלאכת חוה״מ מדאו׳, דאי מדרבנן הוא מי איכא משום לא תתן מכשול, ע״כ. וכ״כ **הריטב״א** (מו״ק ב. ד״ה ואיכא), וכן מוכח **משי״ת הרשב״א** (ח״א סי׳ תרצ).

ובתוס׳ בחגיגה (יח. סד״ה חוש״מ) כתבו שדין מלאכה בחוה״מ הוא מדרבנן אלא דאיכא אסמכתא בקרא, וכיון דסמך פשטא דקרא הוי צדוקין מודים בו וע״כ שייך לפנ״ע. ועי׳ **ברש״ש** (שם) שביאר דס״ל להתוס׳ דליכא לפנ״ע באיסור דרבנן, אבל כיון דאיכא אסמכתא יש משום לפנ״ע. וכדבריהם כתב **הרא״ש** (מו״ק פ״א סי׳ א). ועי׳ **בבית יצחק** (סי׳ סה) **ובמנח״י** (ח״ג סי׳ עט אות ה).

אבל **בחידושי הר״ן** (ע״ז כב. ד״ה ותיפוק) כתב דלעולם מלאכת חול המועד אסורה מדרבנן, ואיכא לפנ״ע בדרבנן מדרבנן, ושכן שמע מפי מורו ז״ל. **והמאירי** במס׳ מו״ק (ב. ד״ה והמשנה) גם דחה דליכא משם ראיה דכעין מכשול הוא. אולם **במס׳ ע״ז** (שם) כתב דמשם אנו למדין שדין לפנ״ע אף באיסורי סופרים נאמר. [ועי׳ **ברמב״ם** (יו״ט פ״ז ה״א) שנקט שמלאכת חול המועד דרבנן, וע״כ ס״ל דלפנ״ע שייך אף באסורים דרבנן, אלא דאפשר שהוא מדרבנן וכמו שכתב הר״ן הנ״ל].

י. לפנ״ע דאו׳ או דרבנן (לדעת המחמירים לעיל)

והנה מבואר לעיל דיש סוברים דאיכא משום לפנ״ע אף במכשיל חברו באיסור דרבנן, ודעת הר״ן דעובר בלפנ״ע מדרבנן. אולם עי׳ **במנ״ח** (מצוה רלב אות ד שכו אות ג) שכתב דלא גרע מכשיל חבירו באיסור דרבנן ממשיאו עצה שאינה הוגנת לו במילי דעלמא דעובר על לאו מה״ת, ונשאר בצ״ע. **וכהמנ״ח** כתבו **הכת״ס** (יו״ד סי׳ פא ד״ה ועוד נ״ל), **המהר״ם שיק** (מצוה רלג אות ו) ועוד. וכ״כ **הגרח״ק שליט״א** (מסי׳ כותים אות ד) בדעת **תוס׳** (ע״ז כב. ד״ה תיפוק). ועי׳ **באחיעזר** (ח״ג סי׳ סה אות ג א״ק ט וסי׳ פא אות ז) **ובאג״מ** (יו״ד ח״א סי׳ ג ד״ה וגם פשוט). [ועי׳ עוד **בתורת חסד** (ח״א סי׳ ה אות א) שהביא נמי סברא הנ״ל, וכתי עוד דכ״ש לפי דעת הרמב״ם (ריש הלכ׳ ממרים) דס״ל דהעובר על איסור דרבנן עובר בלאו דלא תסור דהכי הוי. מיהו לפמ״ש הלח״מ שם שחכמים התנו מתחלה ומחלו על כך לגבי העובר להנאתו שלא יעבור על הלאו, י״ל דה״נ לענין שלא יעבור בלפנ״ע].

יא. איך קיי״ל (לענין לפנ״ע באיסורים דרבנן)

ולענין הלכה עי׳ **ברמ״א** (סי׳ קסג סעי׳ ב, ועיין שו״ע סי׳ קסט סעי׳ א-ב) שפסק שאסור להאכיל מי שלא נטל ידיו משום לפנ״ע. ומבואר דאע״פ שנט״י חיובה מדרבנן מ״מ איכא משום לפנ״ע. אלא דיש לדחות דשאני נט״י שיש לה אסמכתא, וע״כ י״ל דחמירא טפי כמבואר **בפמ״ג** בפתיחה כוללת (א״א אות כ, ועיי״ש ח״ג סוף אות ל), וכמ״ש לעיל (אות ט׳) בשם הרש״ש אליבא דהתוס׳.

אלא דשו״מ **בפמ״ג** סי׳ קס״ג (א״א ס״ק ב) שהוכיח משם דאיכא לפנ״ע באיסורים דרבנן. ועיי״ש (סי׳ קסט מ״ז ס״ק ג) שכתי שהוא מדרבנן. **והמהרי״א** (או״ח סי׳ ד ד״ה אמנם) כתי שדעת **הפמ״ג** (יו״ד סי׳ סב ש״ד ס״ק ט) שבדרבנן ליכא לפנ״ע. וצ״ע עליו מהפמ״ג הנ״ל. וכדברי **הפמ״ג** מבואר **בשו״ת פני יהושע** (חו״מ סס״י ט) ע״פ **תשובת הרשב״א** (ושם מיירי לענין נט״י. אולם עי׳ לעיל שהבאנו מהרשב״א שמבואר דאין איסור לפנ״ע בכה״ג. ולפי״ז דברי הרשב״א סותרים, מיהו אם נימא **כהרש״ש** דהיכן דאיכא אסמכתא שאני, לא קשה מידי). וכן נקט **המהרי״א** (או״ח סי׳ קסא ד״ה בהקרת) ע״פ הרמ״א הנ״ל. וכן פסקו **המהרש״ם** (דעת תורה יו״ד סי׳ א ס״ק נב ד״ה אבל) **והכה״ח** (סי׳ קסג אות יז). וכ״כ **החזו״א** (יו״ד סי׳ סב ס״ק כה) וביאר שאינו אלא מדרבנן. ומ״מ **בקובץ תשובות** (ח״א סס״י כ) צירף בשעת הדחק דעת הראשונים דליכא משום לפנ״ע באסורים דרבנן. ועי׳ **באור שמח** (ב״מ נו. ד״ה א״ר). ולפי״ז גם בשביעית בזה״ז יש לחוש לאיסור לפנ״ע.

יב. עוד צדדים לדון באיסור לפנ״ע

אלא דלעולם י״ל דנ״ד אינו דומה להא דמכירת שדה אילן לחשוד על השביעית דחיי׳ משום לפנ״ע, דבשדה אילן ודאי יש לחוש שיעבדנה להוציא פירות, משא״כ בגינת נוי שהרבה פעמים אין מטפלין בה כלל ויש לתלות בה לקולא כמו בשדה ניר (ומ״מ הכל לפי הענין). וכמו כן הרי מצינו פוסקים אליבא דהרמב״ם בעבודת קרקע בגינת נוי שבביתו ליכא איסור (עי׳ **בשמעתא עמיקתא** גליון תצ״ד), ואע״פ שאנן לא מקילינן בזה כלל, מ״מ יש לצרף דעה זו למימר דליכא משום לפנ״ע בנ״ד. (עי׳ **בשמעתא עמיקתא** גליון קצ״ז לענין לפנ״ע במקום דאיכא מח׳ הפוסקים). ובפרט שיש חבל ראשונים דס״ל דליכא לפנ״ע באיסורים דרבנן (וכבר צירף דעתם **הקובץ תשובות** כמבואר לעיל אות י״ב). ולענין שביתת קרקע הרי עיקר החשש הוא בעבודות דרבנן (עי׳ **בשמעתא עמיקתא** גליון תצ״ד מה הם מלאכות אלו), וכבר מבואר לעיל אות ה׳ שלענין איסור דרבנן מקילינן כדעת הראשונים דאין משום שביתת קרקע, ואין הבעלים עוברים על איסור.

יג. איסור מסייע לדבר עבירה

ובגוונא דליכא משום לפנ״ע, אין לחוש משום איסור מסייע ידי עוברי עבירה. דיעוי׳ **באג״מ** (יו״ד ח״א סי׳ עב ד״ה וגם) שכתי דלא אסרו משום מסייע ידי עוברי עבירה אלא בנותן לו דבר שיעשה בו רק מעשה עבירה, אבל בדבר שהעיקר הוא למעשה היתר כגון בשכירת הבית שהוא לצורך דיורים אלא שיעשה שם גם מעשה עבירה, אין לאסור, דאל״כ היה לן לאסור למכור כל כלי לעוברי עבירה, כגון קדרות לבשל משום דיבשל בהו גם בשבת, ע״כ. ולפי״ז ה״ה בנ״ד. [ועי׳ עוד **בשמעתא עמיקתא** גליון קט״ז עוד צדדים דבכה״ג ליכא משום מסייע, ואכמ״ל].

מסקנא דדינא

א׳ גינה משותפת כגון גינה של בנין מגורים ויש שמטפלים בה במלאכות אסורות מה״ת בשביעית (כגון זריעה אבל השקייה אסורה רק מדרבנן), ואין בידו למנוע הדבר, לכתחלה יפקיר חלקו. ומ״מ אינו חייב להמנע מלשם דמי תחזוקת הבנין מטעם זה אלא יתנם עבור שאר ההוצאות ולא עבור הטיפול בגינה. **ב׳** לכתחלה אין להשכיר דירה שיש בה גינה לחשוד על השביעית ומ״מ במקום הדחק כגון שאין לו שוכר אחר מותר, אלא שעליו להפקיר גינתו. ולכתחלה יתנה עם השוכר שלא יעשה בה מלאכות שאינן מותרות בשנת השמיטה (שלא יהיה חשש לפנ״ע בשכירות, ומ״מ אף אם מתנה כן, יש להפקיר משום שיש לחשוש שמא לא יקיים השוכר תנאו).

והנה מצינו **במבי״ט** דיצא להוכיח דבריו דפירות הגויים באי״י אינן חייבים במעשרות אף דנתמרחו בידי ישראל, ממה דמצינו (ידים פ״ד מ״ג) דנח׳ ר״ט ור״א על עמון ומואב מה הם בשביעית, דר״ט מחייב במעשר עני וליף לה ממצרים, ור״א מחייב במעשר שני וליף לה מבבל, ואי פירות גויים באי״י חייבים במעשרות, אמאי לא ילפי מנייהו.

אולם הב״י (שם) כתב לדחות ראייתו, די״ל דכשם שנחלקו בעמון ומואב ה״נ נח׳ בלקוח מן הגוי באי״י בלא מירוח, וכיוון שזו מח׳ האיך יביאו ראיה ממנה. ולדברי לכאו׳ כיון דאנן קימ״ל דעמון ומואב מפרישין מעשר עני בשביעית [כמבואר ברמב״ם (שם), **בטור ובשו״ע** (יו״ד סי׳ של״א)], א״כ ה״נ י״ל דיש להפריש בפירות א״י החייבים במעשרות (כגון פירות נכרי שנתמרחו על ישראל, או פירות של ישראל שלא הפקיר שדהו) מעשר עני.

ואכן מצינו **בב״י** (יו״ד סי׳ של״א) דכתב - מיהו אם גוי מכר לישראל פירות בשביעית וגמר מלאכתו ביד ישראל משמע דודאי נוהגין בהם תרומות ומעשרות, וכ״כ ספר **כפתור ופרח** (פמ״ז), וכתב שבמקום מעשר שני יפריש מעשר עני כדין עמון ומואב כמו ששנינו במסכת ידים (פ״ד מ״ג).

וכ״כ **הרמ״א** בהגהותיו (סי״ט) - י״א אם עכו״ם מכר פירות בשביעית לישראל וגמר מלאכתו ביד ישראל חייבים בתו״מ ומפריש מעשר עני כדין עמון ומואב.

[והנה בשו״ת **מהרי״ט** (הנזכר) יצא לחלוק נמי בזה, דכיון דאתי הישראל מכח גברא דלא מצי העני לאישתעויי בהדי, הרי פטור הוא ממעשר עני, ואם יש לחייבו במעשרות י״ל דחייב במע״ש כדין בבל. מיהו אי משום הא, לכאו׳ אינו השגה אלא בישראל הלוקח מן הגוי, הא בלוקח מישראל שלא הפקיר פרותיו, ל״ש סברא זו, דהא מצי העני לתבוע ממנו מעשרותיו. ואם משום דישראל זה שאינו מפקיר פרותיו מסתמא אף לא יפריש ויתן לו המעשרות, משום הא ודאי לא אמרינן דחשיב דאתי מכח גברא וכו׳].

אולם יעויין **במנחת שלמה** (ח״א סי׳ ל״ז והלאה) דכתב לתמוה על דברי הפוסקים דכתבו להפריש מעשר עני, דלכאו׳ יש להפריש מעשר שני כסדר השנים. ובפרט דאף במקום ספק מוטב להפריש מעשר שני מאשר מעשר עני כמבואר ברמב״ם (פ״א מהל׳ מעשר שני הי״א) דמעשר שני חמור שהרי הוא קודש.

וע״כ העלה דיותר נכון לצאת ידי כל ספק ולהפריש בפירוש את המעשר על תנאי אם הוא שני או עני, ולפדותו אח״כ בפרוטה, ויוכל ליטלו לעצמו דמספיקא לא מפקינן ממונא. ושוב הביא דכ״כ האדר״ת בתשובה דטפי נ״ל דיפריש מעשר שני, ואחר שדיבר בזה אם הגר״ש סלנט זצ״ל הסכים עמו דיש להפריש שני המעשרות בתנאי, ובזה הכל יתוקן.

העולה לדינא א. נחלקו הפוסקים אם פירות שביעית פטורים ממעשרות מגזה״כ, או מחמת היותם הפקר. **ב.** לדעות דפטורים מחמת היותם הפקר, יש מקום לומר דישראל שאינו מפקיר פרותיו חייבים הפירות בתרומות ומעשרות. ועל כן אם רוצה להוציא עצמו מכל ספק בכה״ג יפריש תו״מ בלא ברכה. **ג.** נח׳ הפוסקים היכא שפירות א״י חייבים בשביעית בתרומות ומעשרות, איזה מעשר יפרישו מעשר עני או מעשר שני. והעיקר לדינא דיפריש מעשר עני [כהכרעת הב״י והרמ״א]. אך אם רוצה להוציא עצמו מכל ספק יפריש מעשר על תנאי דאם צריך יהיה מעשר שני ואם צריך יהיה מעשר עני, ויחלל המעשר שני על פרוטה ויאכל הפירות.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

בדר ליל שבת (א)

הכניסה לביתו בליל שבת - ״ובכניסתך לבית תאמר בקול רם ובשמחה יתירה ״שבת שלום״, כי הוא כחתן המקבל הכלה בשמחה גדולה״. (כף החיים סי׳ רסב, ו בשם שער הכוונות)

ברכת הילדים בליל שבת - ״מנהגם של ישראל לברך הילדים בליל שבת אחד האבות ואחד הרבנים אחר התפילה או בכניסה לבית, שאז חל השפע, וראוי להמשיכו על הילדים ביחוד, שאין בכחם להמשיך שפע במעשיהם, אבל על ידי גדול אמצעי משובח, הוא יורד וחל ונאחז ביותר בקטנים שעדיין לא טעמו טעם חטא. אבל גם הבנים הגדולים מקבלים ברכה מאבותיהם, ונכון הוא.

ומניחין שתי ידיהם על ראשיהם כמו שמצינו בכל המברכים, כדרך שנהג משה רבנו עליו השלום עין יפה כך ראוי למברך לעולם כי טוב עין הוא יברך...

ואומרים המברכים ישימך אלקים... וכל אחד יוכל להוסיף ברכה משלו כפי צחות לשונו״. (סידור היעב״ץ, סעודה ראשונה, הובא בכף החיים סי׳ רס״ב, יז)

נערך על ידי מח״ס ״עבודת שבת קודש״

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח״ס שמעתא עמיקתא שליט״א בקול הלשון – טל׳: 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל׳ 0503–767–052

© **שמעתא עמיקתא – לקבלת הגליון מדי שבוע בדוא״ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il** או **amikta571@gmail.com**